

DOI 10.31654/SSRRV-2026-133-148

## Розділ 8

---

### **Професійна підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти як викладачів дисциплін соціальної роботи**

---

*Антоніна Конончук*

<https://orcid.org/0000-0001-6198-9041>

#### **Вступ**

Сучасний етап розвитку соціальної роботи в Україні характеризується надзвичайними викликами, які пов'язані зі становленням нашої країни як самостійної держави, її національного відродження, військовими діями. Складна соціально-політична та соціально-економічна ситуація зумовлюють процеси докорінних змін у соціальній сфері, яка відіграє ключову роль на шляху нашої країни до європейської інтеграції. Цьому сприяє зміна пріоритетів соціальної політики, що, зі свого боку, зумовлює подальший розвиток соціальної роботи як окремої галузі наукових знань та професійної діяльності. Разом з цим постає необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців для закладів вищої освіти, що мають забезпечити підготовку майбутніх соціальних працівників до здійснення практичної соціальної роботи з різними групами населення. Тому увага дослідників до проблеми якості професійної підготовки соціальних працівників є цілком на часі. Слід також відзначити інтенсивність інноваційних процесів у теорії соціальної роботи та урізноманітнення практичної діяльності у соціальній сфері. Результатом дослідницької діяльності у цій площині стала низка фундаментальних досліджень вітчизняних науковців: О. Безпалько, Р. Вайноли, І. Зверєвої, А. Капської, І. Ковчиної, Л. Міщик, І. Миговича, Ж. Петрочко, В. Поліщук, Т. Семигіної, Л. Тютті та ін. Водночас науковці наголошують, що проблема вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників, стратегії і тактики освітнього процесу, його змісту, форм, методів і технологій залишається актуальною. У контексті її розв'язання суттєвий інтерес представляють питання професійної підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти – докторів філософії з соціальної роботи, адже саме від їх професійної компетентності значною мірою залежить поступ багатоступеневої системи професійної підготовки фахівців, а також

розвиток вітчизняної системи теоретико-методологічних основ соціальної роботи в цілому. Розв'язання окресленої проблеми потребує глибоких і різнобічних наукових досліджень, метою яких є створення теоретико-методологічного базису та системного навчально-методичного забезпечення професійної підготовки докторів філософії із соціальної роботи як викладачів вищої школи. І якщо природничі, технічні та гуманітарні наукові галузі знань володіють власною психолого-педагогічною системою набуття знань, способів формування умінь і навичок, розвитку професійних та особистісних якостей фахівців (загальних і професійних компетентностей), то соціальна освіта знаходиться на етапі свого формування. Тому за мету у нашому дослідженні ми окреслили – визначити зміст та обґрунтувати значення навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи», що є обов'язковою компонентою у системі професійної підготовки здобувачів третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою «Соціальна робота» як викладачів вищої школи.

### **Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій**

Висвітлення в науковій літературі проблеми професійної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» дає підстави виокремити окремі аспекти дослідження даної проблеми. Так, формування професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників на засадах компетентнісного підходу стало предметом досліджень таких науковців як С. Архипова, О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Зверева, І. Іванова, А. Капська, О. Лісовець, Л. Міщик, І. Мигович, В. Поліщук, Т. Семигіна та ін. Теоретико-технологічну і практичну підготовку відображено у дослідженнях Р. Вайноли, Т. Веретенко, О. Карпенко, І. Ковчиної, Г. Лактіонової, Ж. Петрочко, В. Сидорова, І. Трубавіної, З. Фалинської, Р. Чубука та ін.

Особливості підготовки до виконання окремих професійних функцій висвітлені у роботах С. Калаур, Г. Локаревої, Д. Пащенко, А. Первушиної, О. Пожидаєвої, В. Сидорова, Г. Слозанської та ін.

Досвід професійної підготовки соціальних працівників у США і Канаді, Європейських країнах розкривають О. Бартош-Пічка, Н. Гайдук, Н. Горішна, О. Зварич, Л. Клос, С. Когут, Г. Лещук, Т. Логвиненко, О. Ольхович, О. Пришляк.

Проте, попри той факт, що стратегічні напрями подальшого поступу професійної підготовки соціальних працівників на різних рівнях виявлено, затверджені державні стандарти такої підготовки, методологічні засади соціальної освіти визначено, залишається невирішеним комплекс питань, зокрема методичного характеру щодо формування у студентів, які здобувають фах за третім (освітньо-науковим) рівнем вищої освіти, готовності до

викладання навчальних дисциплін соціальної роботи (професійної та практичної підготовки).

У окресленому напрямі вже здійснено значні наукові й науково-методичні доробки, серед яких варто зазначити теоретико-методичні засади викладання у вищій школі, розкриті З. Курлянд, О. Лаврентьевою, О. Малихіним, Г. Матуковою, І. Павленком, В. Стинською, М. Фіцулою та ін. Науковці розкривають методологічні основи процесу навчання, методики викладання різних форм занять та організації освітньо-виховного процесу у закладах вищої освіти, методи, прийоми, засоби і технології навчання, активізації науково-дослідної роботи студентів, становлення професійної культури викладача, досвід здійснення вищої освіти у зарубіжних країнах<sup>139</sup>. Особливості формування у студентів знань, умінь і навичок професійної діяльності та викладання соціальної роботи студентам з особливими потребами, основи підвищення кваліфікації працівників соціальної сфери висвітлені у роботах Л. Тютті, І. Іванової<sup>140</sup>. Методика викладання соціальної роботи в умовах інтегрованого освітнього середовища досліджувалися А. Бойко, А. Григою, О. Івановою, Т. Семигіною<sup>141</sup>.

Важливе значення для нашої роботи мають наукові дослідження Р. Вайноли, Л. Грицюк, О. Луценко, Л. Лякішевої, О. Полякової, С. Сисоєвої з методики викладання соціально-педагогічних дисциплін, присвячені формуванню та розвитку фахових компетентностей, професійних та особистісних якостей магістрів соціальної педагогіки, що необхідні викладачу вищої школи. Автори наголошують на можливостях активних методів викладання з точки зору оптимізації фахової підготовки соціальних педагогів до викладацької діяльності, використанні інноваційних технологій, гендерного аналізу як підходу й методу у професійній підготовці. У контексті нашого дослідження нам імponує думка науковців щодо випереджувального характеру професійної освіти таких фахівців, що передбачає вивчення, узагальнення та системну характеристику інновацій, які повинні увійти до змісту професійної підготовки магістрів із соціальної педагогіки, активне звернення до зарубіжного та вітчизняного досвіду у сфері соціально-педагогічної діяльності та професійної підготовки соціальних працівників<sup>142</sup>.

<sup>139</sup> Педагогіка вищої школи : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. / за ред. З.Н. Курлянд. Київ : Знання, 2005. 399 с.; Методика викладання у вищій школі: навч.посіб. / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьева, Г. І. Матукова. Київ: КДПУ, 2014. 262 с.; Стинська В. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.; Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2006. 352 с.

<sup>140</sup> Соціальна робота: методика викладання: навч.-метод. посіб. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. Київ: Університет «Україна», 2011. 340 с.

<sup>141</sup> Бойко А., Грига А., Іванова О., Семигіна Т. Методика викладання соціальної роботи та соціальної політики: посіб. для відкритого навчання. Київ, 2003. 76 с.

<sup>142</sup> Вайнола Р. Х., Сисоєва С. О. Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін: навч. посіб. Київ: Київськ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2010. 152 с.; Методика викладання соціально-педагогічних дисциплін / за заг. ред. О. М. Полякової. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2013. 188 с.;

Зазначена думка цілком прийнятна і для професійної підготовки здобувачів третього(освітньо-наукового) рівня вищої освіти – докторів філософії з соціальної роботи.

Сучасний викладач перестав бути носієм «об'єктивного знання». Він, насамперед, повинен досконало володіти фаховими компетентностями і орієнтуватися в суміжних сферах діяльності; вміти генерувати, аналізувати і узагальнювати складну інформацію; систематично і критично мислити; приймати рішення; бути креативним, адаптованим та гнучким до нової інформації; ідентифікувати та вирішувати реальні життєві проблеми; бути готовим до постійного професійного зростання, до соціальної та професійної мобільності. Тому постає потреба в зміні підходів до підготовки викладачів закладів вищої освіти, оновленні змісту, методології та методів навчання, пошуку та використанні інноваційних технологій, які ґрунтуються на нових досягненнях науки і гарантують результативність освітнього процесу у вищій школі. Формуванню таких викладацьких компетентностей сприяє вивчення здобувачами третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Соціальна робота» навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи».

### **Теоретико-методичні основи навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи»**

Професійна підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти згідно освітньо-наукової програми «Соціальна робота» у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя передбачає формування у аспірантів системи компетентностей до здійснення науково-педагогічної діяльності у вищій освіті, готовності до навчально-методичного забезпечення викладання фахових навчальних дисциплін, організації різних форми освітньо-виховної роботи майбутніх соціальних працівників в умовах закладу вищої освіти.<sup>143</sup>

Навчальна дисципліна «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» є обов'язковою складовою частиною фахових дисциплін для рівня підготовки докторів філософії з соціальної роботи. Значення цієї навчальної дисципліни полягає у оволодінні здобувачами теоретико-методичними основами методики викладання у вищій школі, набуття умінь і навичок з методики організації форм і методів навчання, формуванні й розвитку професійних та особистісних якостей, які необхідні викладачу вищої школи, сприянні формуванню у них творчого і дослідницького підходів до

---

Лякішева Л. В., Грицюк Л. К. Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ВНЗ: навч. посіб. Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі українки, 2013. 504 с.

<sup>143</sup> Освітньо-наукова програма «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Галузь знань: І Охорона здоров'я та соціальне забезпечення. Спеціальність: І 10 Соціальна робота та консультування. Ніжин: НДУ ім.М.Гоголя, 2025. 16 с.

професійної діяльності, розвитку у майбутніх викладачів соціальної роботи організаційних, комунікативних умінь, навичок професійної рефлексії.

Навчальна дисципліна «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» розрахована на 5 кредитів ЄКТС, що відповідає 150 академічним годинам, з яких 50 годин передбачено на аудиторні заняття та 100 годин – на самостійну роботу. При розробці навчальної програми дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» бралися до уваги матеріали відповідної навчальної програми Університету «Україна» та навчальної програми «Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ВНЗ» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки<sup>144</sup>.

*Метою* навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» є: набуття здобувачами системи професійних компетентностей для здійснення освітньо-виховного процесу у закладах вищої освіти, формування навичок, необхідних для викладацької діяльності та становлення студента як викладача<sup>145</sup>.

*Основними завданнями* вивчення дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» є:

- забезпечити оволодіння понятійним апаратом методики викладання як предметної дидактики;
- усвідомити механізми освітнього процесу у закладі вищої освіти;
- сформувати вміння планувати та реалізовувати на практиці різні форми, методи, засоби навчання, враховуючи специфіку спеціальності, вітчизняний досвід;
- забезпечити власне педагогічне становлення студентів як викладачів;
- засвоїти методологічні й теоретичні основи викладання на сучасному розвитку вищої освіти;
- оволодіти організаційними формами і методами навчання у вищій школі;
- поглибити знання про етичні аспекти професійного спілкування у вищій школі.

Ця навчальна дисципліна нерозривно пов'язана з такими професійно-орієнтованими дисциплінами як: «Новітня філософія науки», «Сучасні інформаційні технології у науковій та викладацькій діяльності», «Інновації у

---

<sup>144</sup> Соціальна робота: методика викладання: навч.-метод. посіб./ Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. Київ: Університет «Україна», 2011. С. 167-210.; Лякішева Л. В., Грицюк Л. К. Методика викладання навчальних дисциплін соціально-педагогічного напрямку студентам ВНЗ : навч. посіб. Луцьк: Східноєвропейський нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. С. 419–503.

<sup>145</sup> Конончук А. І. Методика викладання дисциплін соціальної роботи : програма навч. дисципліни для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ОНП «Соціальна робота». Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2026. 34 с.

соціальній роботі», «Методологія та методи наукових досліджень у соціальній роботі», «Викладацька практика».

Вивчення навчальної дисципліни у комплексі з іншими освітніми компонентами освітньо-наукової програми «Соціальна робота» сприяє досягненню здобувачами таких програмних результатів навчання: здійснювати педагогічну та/або науково педагогічну діяльність у закладах фахової передвищої та/або вищої освіти; розробляти та оновлювати навчально-методичне забезпечення фахових дисциплін; організовувати індивідуальну та групову роботу консультативного, методичного, виховного характеру зі студентами, сприяючи побудові індивідуальної освітньої траєкторії. Структура навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» передбачає три розділи:

Розділ I. Методологічні та дидактичні основи вивчення фахових навчальних дисциплін у процесі підготовки соціальних працівників у закладі вищої освіти;

Розділ II. Методичні засади реалізації завдань викладання фахових навчальних дисциплін;

Розділ III. Методичні засади організації професійної підготовки соціальних працівників у позааудиторній діяльності.

### **Зміст навчальної дисципліни**

#### **«Методика викладання дисциплін соціальної роботи»**

Зміст дисципліни сформовано з урахуванням наукових підходів до організації викладацької діяльності, сучасних дидактичних положень, вимог до професійної підготовки соціальних працівників і необхідності розвитку вмінь планувати, організовувати, реалізовувати та оцінювати результати навчання. Він спрямований на формування у здобувачів системного уявлення про теоретико-методологічні засади навчання у закладі вищої освіти, закономірності організації освітнього процесу, особливості методичного забезпечення фахової підготовки та специфіку педагогічної діяльності у сфері соціальної роботи. При цьому методика викладання розглядається не лише як сукупність способів передавання навчальної інформації, а і як цілісна система проєктування освітнього процесу, добору змісту, методів і засобів навчання, організації пізнавальної діяльності здобувачів та визначення ефективності досягнутих результатів.

Першочергове значення у процесі підготовки майбутніх викладачів дисциплін соціальної роботи має засвоєння методологічних і дидактичних основ вищої освіти. Цей напрям охоплює розуміння методики викладання як галузі педагогічного знання та навчальної дисципліни, визначення її предмета, функцій і завдань, а також з'ясування специфіки застосування

загальнодидактичних принципів у процесі професійної підготовки соціальних працівників.

Важливим складником відповідної підготовки є ознайомлення з нормативними засадами організації вищої освіти, державними стандартами, структурою освітніх програм, особливостями визначення загальних і спеціальних компетентностей, програмних результатів навчання та засобів оцінювання якості освіти. Розуміння взаємозв'язку між нормативними вимогами до підготовки фахівця, змістом освітньої програми та методикою викладання окремої дисципліни створює передумови для обґрунтованого планування освітнього процесу.

У цьому контексті особливого значення набуває вміння майбутніх викладачів аналізувати структуру освітніх програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін, визначати логіку послідовності навчального матеріалу, встановлювати відповідність між метою навчання, змістом дисципліни, обраними методами й очікуваними результатами. Такий підхід забезпечує системність методичної підготовки та сприяє формуванню здатності майбутніх викладачів самостійно розробляти й удосконалювати навчально-методичне забезпечення.

Не менш важливим є розуміння сутності змісту освіти та змісту навчання, критеріїв добору навчального матеріалу, принципів його структурування й послідовності опанування. Під час викладання дисциплін соціальної роботи необхідно враховувати динамічність соціальних процесів, зміни в нормативно-правовому регулюванні соціальної сфери, розвиток нових технологій надання соціальних послуг і появу нових професійних викликів. Це зумовлює потребу в поєднанні фундаментальних теоретичних положень із сучасними науковими дослідженнями, практичними прикладами та актуальними матеріалами професійної діяльності.

Отже, теоретико-методологічна складова дисципліни формує підґрунтя для подальшого опанування здобувачами методів, форм і технологій навчання, а також забезпечує розуміння викладання як цілеспрямованого, системного та науково обґрунтованого процесу.

### **Методичні засади організації навчального процесу з фахових дисциплін соціальної роботи**

Важливим напрямом професійної підготовки майбутніх викладачів є опанування методики організації різних форм навчальних занять і добору відповідних методів навчання. Ефективність викладання дисциплін соціальної роботи значною мірою залежить від здатності викладача визначати педагогічну мету заняття, структурувати навчальний матеріал, добирати оптимальні способи його представлення та забезпечувати активну участь здобувачів у навчально-пізнавальній діяльності.

У межах дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» розглядаються особливості організації лекційних, семінарських, практичних і лабораторних занять, консультацій та тренінгової роботи. Така змістова спрямованість дає змогу майбутнім викладачам усвідомити дидактичні можливості різних форм навчання та визначати доцільність їх використання залежно від мети, змісту й очікуваних результатів опанування конкретної дисципліни.

Лекція в системі вищої освіти розглядається як форма систематизованого наукового викладу навчального матеріалу, що забезпечує формування цілісних уявлень про предмет вивчення, розкриття теоретичних закономірностей і визначення проблемних питань для подальшого опрацювання. Під час методичної підготовки здобувачі ознайомлюються з різновидами лекцій за дидактичним призначенням, функціональними ознаками та характером побудови, опановують вимоги до визначення мети й завдань лекції, формулювання плану, добору основних понять і використання засобів візуалізації.

Особливу увагу доцільно приділяти проблемній лекції, яка передбачає постановку дослідницьких запитань, створення проблемних ситуацій і залучення здобувачів до пошуку аргументованих відповідей. Застосування такого формату у викладанні дисциплін соціальної роботи сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних здібностей і готовності працювати зі складними професійними ситуаціями. Наприклад, під час викладання дисциплін «Теорія і методи соціальної роботи», «Правові основи соціальної роботи» або «Соціальна робота з різними групами населення» проблемна лекція може передбачати аналіз суперечливих професійних ситуацій, обговорення альтернативних способів надання допомоги чи визначення етичних засад прийняття професійних рішень.

Практичні та семінарські заняття мають інше дидактичне призначення: вони забезпечують поглиблення теоретичних знань, розвиток умінь застосовувати їх у професійних ситуаціях, аргументувати власну позицію та взаємодіяти з іншими учасниками освітнього процесу. У процесі підготовки майбутніх викладачів опрацьовуються методика проведення семінарів-дискусій, семінарів-пресконференцій, занять із використанням мозкового штурму, групового обговорення, аналізу практичних випадків і навчального моделювання.

Застосування інтерактивних форм роботи є особливо актуальним для дисциплін соціальної роботи, оскільки майбутня професійна діяльність передбачає комунікацію з різними категоріями населення, розв'язання конфліктних ситуацій, міжвідомчу взаємодію та прийняття рішень в умовах невизначеності. Використання ділових ігор, тренінгових вправ, роботи в

парах і малих групах дає змогу створювати навчальне середовище, наближене до реальних умов професійної діяльності.

Лабораторні заняття у процесі методичної підготовки доцільно спрямовувати на розроблення конкретних навчально-методичних матеріалів, аналіз освітніх компонентів, укладання бібліографічних списків, створення завдань для самостійної роботи та підготовку засобів діагностики результатів навчання.

Таким чином, різні форми навчальної роботи доповнюють одна одну й забезпечують послідовний перехід від засвоєння теоретичних положень до формування практичних методичних умінь.

### **Методи навчання та інноваційні технології у професійній підготовці майбутніх викладачів**

Методична готовність до викладання дисциплін соціальної роботи передбачає усвідомлений добір методів навчання відповідно до поставлених цілей, змісту навчального матеріалу, рівня підготовленості здобувачів і специфіки очікуваних результатів. У межах дисципліни розглядаються словесні, наочні та практичні методи, різні підходи до їх класифікації, функціональні можливості й умови ефективного використання.

До словесних методів належать пояснення, розповідь, бесіда, дискусія та інші способи організації навчальної комунікації. Важливе місце посідає формування вмінь планувати й проводити бесіди різного дидактичного спрямування, розробляти проблемні запитання, організовувати навчальну дискусію та підбивати її підсумки. Використання таких методів дає змогу не лише передавати навчальну інформацію, а й залучати здобувачів до її осмислення, зіставлення різних позицій і формулювання обґрунтованих висновків.

Наочні методи забезпечують унаочнення складних понять і процесів, сприяють систематизації навчального матеріалу та полегшують його засвоєння. У викладанні дисциплін соціальної роботи вони можуть реалізовуватися через використання схем, таблиць, інфографіки, презентацій, відеоматеріалів, нормативно-правових документів, моделей організації соціальних послуг і матеріалів аналізу професійних випадків.

Практичні методи орієнтовані на застосування знань у процесі виконання професійно спрямованих завдань. Доцільним є використання ситуаційного аналізу, моделювання професійних дій, розроблення алгоритмів соціального супроводу, проектування заходів соціальної підтримки та виконання завдань, пов'язаних із плануванням соціально-педагогічної діяльності. Важливо, щоб обрані методи відповідали не лише змісту теми, а й тим компетентностям, формування яких передбачено освітньою програмою.

Окремого значення набуває використання інноваційних освітніх технологій та інформаційно-комунікаційних засобів. Цифрові освітні ресурси, системи управління навчанням, електронні бібліотеки, засоби спільної роботи й онлайн-комунікації розширюють можливості організації навчального процесу та забезпечують доступ до різноманітних джерел інформації. Водночас ефективне використання цифрових інструментів потребує від майбутнього викладача не лише технічних умінь, а й здатності визначати їхню дидактичну доцільність, дотримуватися академічної доброчесності та забезпечувати доступність навчальних матеріалів для різних категорій здобувачів.

Таким чином, методична підготовка має орієнтувати майбутніх викладачів на гнучке поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, вибір яких визначається педагогічною метою, змістом дисципліни та потребами учасників освітнього процесу.

### **Організація самостійної та науково-дослідної діяльності здобувачів**

Важливим компонентом професійної підготовки майбутніх викладачів є організація самостійної та науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти. Самостійна робота розглядається як невіддільна складова освітнього процесу, спрямована на поглиблення теоретичних знань, розвиток умінь працювати з науковими й нормативними джерелами, формування відповідальності за результати навчання та здатності до професійного саморозвитку.

Зміст самостійної роботи з дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» передбачає опрацювання рекомендованої літератури, аналіз нормативно-правових документів, підготовку до практичних і лабораторних занять, виконання методичних завдань та розроблення навчальних матеріалів. Залежно від характеру завдання самостійна діяльність може мати репродуктивне, творче або комбіноване спрямування.

Важливим є поступовий перехід від відтворення теоретичних положень до самостійного розв'язання методичних завдань. Якщо на початковому етапі здобувачі аналізують структуру освітніх програм і навчальних дисциплін, визначають їхні основні компоненти та вивчають вимоги до навчально-методичного забезпечення, то надалі вони розробляють власні плани занять, добирають методи навчання, створюють практичні завдання й визначають критерії оцінювання результатів навчання.

Особливе значення має виконання навчально-дослідного завдання, яке передбачає самостійний пошук і систематизацію інформації, розроблення методичного продукту, обґрунтування прийнятих рішень і представлення отриманих результатів. У межах дисципліни таким завданням є

підготовка плану-конспекту заняття однієї з форм організації навчання у вищій школі з відповідним презентаційним супроводом і навчально-методичним забезпеченням.

Під час виконання завдання здобувач самостійно обирає навчальну дисципліну, визначає тему й мету заняття, формулює навчальні завдання, добирає основні поняття, методи та засоби навчання, планує розподіл часу й передбачає способи залучення учасників до навчально-пізнавальної діяльності. Важливим елементом є визначення очікуваних результатів і способів перевірки їх досягнення.

План-конспект заняття доцільно структурувати за такими складовими: титульна сторінка; тема, мета й завдання; план заняття; перелік основних понять; опорно-логічна схема із зазначенням змістових питань, орієнтовного часу, методів, засобів і форм організації навчальної діяльності; основний виклад матеріалу; підсумкова частина; список використаних джерел. Така структура допомагає майбутньому викладачеві системно спроектувати заняття, забезпечити логічний зв'язок його компонентів і передбачити способи реалізації поставленої мети.

Підготовлені матеріали презентуються під час практичних занять, що створює можливості для їх обговорення, взаємооцінювання та вдосконалення. Подальшим етапом може бути апробація розробленого заняття під час викладацької практики безпосередньо зі здобувачами вищої освіти. Така послідовність забезпечує взаємозв'язок теоретичної підготовки, методичного проектування та практичного досвіду.

Важливою складовою відповідної підготовки є також опанування методики організації практик у процесі професійної освіти соціальних працівників. Майбутні викладачі мають розуміти роль практичної підготовки у формуванні професійних компетентностей, особливості структури програм практик, етапи їх організації та проведення, а також вимоги до методичного супроводу, оформлення документації й оцінювання результатів. Здатність розробляти завдання для практичної підготовки та визначати критерії їх виконання є важливою передумовою забезпечення єдності теоретичного навчання і професійної практики.

### **Навчально-методичне забезпечення викладання дисциплін соціальної роботи**

Формування готовності до викладацької діяльності передбачає опанування принципів і способів розроблення навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів. Воно охоплює підготовку програм навчальних дисциплін, силабусів, методичних рекомендацій, матеріалів для самостійної роботи, завдань для практичних і лабораторних занять, засобів контролю та оцінювання результатів навчання.

У процесі методичної підготовки здобувачі вчать аналізувати навчальні програми різних дисциплін, визначати їхню структуру й функціональне призначення, добирати наукову, навчальну та навчально-методичну літературу, формувати бібліографічні списки відповідно до встановлених вимог. Важливим завданням є також опрацювання нормативно-правових джерел, довідкової літератури, фахових періодичних видань і цифрових інформаційних ресурсів, що використовуються для підготовки занять із соціальної роботи.

Навчально-методичне забезпечення має бути логічно узгодженим із метою дисципліни, її змістом, програмними результатами навчання та обраними методами викладання. Зокрема, завдання для самостійної роботи повинні сприяти поглибленню знань і формуванню здатності до самостійного пошуку рішень, а засоби контролю – давати змогу визначати рівень досягнення очікуваних результатів.

Особливої уваги потребує використання актуальних матеріалів із соціальної роботи, які відображають сучасні суспільні виклики, зміни в системі соціальних послуг, нормативно-правовому регулюванні та професійних підходах до підтримки населення. Це дає змогу забезпечити практичну спрямованість навчання й сформувати у здобувачів розуміння взаємозв'язку між теоретичними положеннями та професійною діяльністю.

Отже, здатність самостійно розробляти й оновлювати навчально-методичні матеріали є одним із важливих показників методичної готовності майбутнього викладача дисциплін соціальної роботи.

### **Діагностика та оцінювання результатів навчання**

Важливим компонентом методичної підготовки є засвоєння підходів до контролю, діагностики й оцінювання результатів навчання у закладі вищої освіти. Майбутній викладач має розуміти функції контролю, володіти різними методами перевірки знань і вмінь, визначати критерії оцінювання та забезпечувати відповідність контрольних заходів очікуваним результатам навчання.

У межах дисципліни розглядаються різновиди контролю за часом проведення, змістовими ознаками та призначенням, а також можливості використання усного опитування, тестування, письмових робіт, практичних завдань, презентацій і альтернативних форм оцінювання. Особливе значення має вміння визначати, які саме результати навчання перевіряються певним завданням і наскільки обраний спосіб оцінювання дає змогу об'єктивно встановити рівень їх досягнення.

Практичне опанування відповідних умінь передбачає розроблення контрольних запитань, тестових завдань, критеріїв оцінювання навчальних проєктів, а також визначення способів перевірки результатів самостійної та дослідницької роботи. Така діяльність сприяє усвідомленню оцінювання не

лише як засобу фіксації навчальних досягнень, а і як інструменту зворотного зв'язку, що дає змогу своєчасно виявляти труднощі, коригувати навчальний процес і підтримувати подальший розвиток здобувачів.

У практиці викладання дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» передбачено поєднання поточного, проміжного та підсумкового контролю. Поточне оцінювання здійснюється під час практичних і лабораторних занять, виконання самостійних завдань, підготовки повідомлень і презентацій, участі в обговореннях та виконання практичних робіт. Проміжний контроль спрямований на визначення рівня засвоєння матеріалу окремих змістових розділів і може передбачати виконання контрольних робіт або інших передбачених програмою завдань.

Підсумковий контроль забезпечує комплексне оцінювання досягнутих результатів навчання та відповідно до описаної організації дисципліни реалізується у формі екзамену.

Окремим аспектом є визнання результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті. Врахування таких результатів відповідно до встановлених університетом процедур розширює можливості визнання індивідуального освітнього досвіду здобувачів. Водночас важливо забезпечувати прозорість критеріїв, відповідність визнаних результатів програмним вимогам і дотримання принципів академічної доброчесності.

Таким чином, опанування методів діагностики й оцінювання дає змогу майбутнім викладачам формувати цілісне уявлення про механізми забезпечення якості освіти та розвивати здатність обґрунтовано оцінювати результати навчання.

Завершальним етапом у роботі з вивчення навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» є обговорення того, наскільки здобувачі самі усвідомлюють свою теоретичну та практичну підготовленість до реалізації отриманих компетентностей у своїй майбутній професійній діяльності. На основі самоаналізу робимо висновки про те, як удосконалити підготовку майбутніх фахівців у цьому напрямі, обговорюємо пропозиції щодо пошуку нових підходів, технологій навчання.

### **Практична спрямованість методичної підготовки та її значення для професійного становлення**

Особливістю підготовки майбутніх викладачів дисциплін соціальної роботи є необхідність забезпечення тісного взаємозв'язку між теоретичним опануванням педагогічних положень, самостійним розробленням методичних матеріалів і практичним застосуванням набутих умінь. Саме тому важливого значення набувають практичні й лабораторні заняття, виконання навчально-дослідних завдань, презентація розроблених матеріалів і їх апробація під час викладацької практики.

Послідовне виконання таких завдань сприяє формуванню здатності майбутніх викладачів самостійно проєктувати освітній процес, визначати його цілі, добирати зміст і методи навчання, створювати дидактичні матеріали та оцінювати ефективність обраних педагогічних рішень. Водночас підготовка до викладацької діяльності передбачає розвиток комунікативних умінь, здатності організовувати професійне обговорення, підтримувати конструктивну взаємодію зі здобувачами та враховувати різноманітність їхніх освітніх потреб.

Застосування навчально-дослідних завдань дає змогу поєднати методичну діяльність із розвитком дослідницького мислення. Аналіз навчальних програм, опрацювання наукових джерел, обґрунтування вибору методів навчання, розроблення критеріїв оцінювання та рефлексія результатів апробації сприяють формуванню здатності приймати педагогічні рішення на основі аналізу й доказових аргументів.

Важливим результатом такої підготовки є усвідомлення майбутніми викладачами необхідності безперервного професійного розвитку. Динаміка соціальних процесів, зміни в системі соціальних послуг, розвиток цифрових технологій та оновлення освітніх підходів зумовлюють потребу в постійному вдосконаленні змісту дисциплін, методів викладання й навчально-методичного забезпечення. Відтак викладач дисциплін соціальної роботи має бути готовим до критичного аналізу власної педагогічної практики, впровадження інновацій і використання результатів наукових досліджень для вдосконалення освітнього процесу.

Отже, професійна підготовка майбутніх соціальних працівників як викладачів дисциплін соціальної роботи є комплексним процесом, що поєднує методологічну, дидактичну, методичну, дослідницьку та практичну складові. Навчальна дисципліна «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» створює умови для формування системного розуміння організації освітнього процесу, розвитку вмінь проєктувати й реалізовувати навчальні заняття, розробляти методичне забезпечення, організовувати самостійну діяльність здобувачів і здійснювати об'єктивне оцінювання результатів навчання. Поєднання теоретичної підготовки, практичних завдань, навчально-дослідної роботи та викладацької практики сприяє становленню фахівця, здатного забезпечувати якісну професійну підготовку майбутніх соціальних працівників і брати участь у подальшому розвитку освітнього й наукового потенціалу галузі соціальної роботи.

### **Висновки**

Таким чином, результати аналізу проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників як викладачів навчальних дисциплін

соціальної роботи у закладах вищої освіти дають нам підстави зробити наступні висновки:

сучасні процеси трансформації соціально-економічного і соціально-політичного життя в Україні, соціальні виклики зумовлюють зміну пріоритетів соціальної політики, що, у свою чергу, впливає на розвиток соціальної роботи як окремої галузі наукових знань і професійної діяльності та висуває оновлені вимоги до фахівців соціальної сфери. Зазначене зумовлює необхідність відповідних змін у професійній соціальній освіті;

процес розвитку професійної соціальної діяльності обумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців для закладів вищої освіти, які мали б забезпечити професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до здійснення соціальної роботи відповідно до вимог часу, з урахуванням потреб і проблем конкретної людини, групи населення, суспільства загалом;

вітчизняні науковці значну увагу приділяють питанням розробки й обґрунтування науково-методологічних засад соціальної освіти та питанням методичного характеру, тобто – методиці викладання соціально-педагогічних дисциплін у вищій школі, методиці викладання соціальної роботи у вищій школі; результати їх досліджень висвітлені у низці наукових та науково-методичних робіт (монографіях, навчальних посібниках тощо) та стали підґрунтям для професійної підготовки майбутніх докторів філософії з соціальної роботи до викладацької діяльності;

змістом професійної підготовки здобувачів освітньо-наукової програми «Соціальна робота» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», спеціальності І 10 «Соціальна робота та консультування» кваліфікації «доктор філософії з соціальної роботи» передбачено формування фахових компетентностей щодо успішного здійснення науково-педагогічної діяльності, зокрема викладання навчальних дисциплін соціальної педагогіки і соціальної роботи;

вагоме значення у фаховій підготовці майбутніх спеціалістів соціальної сфери (докторів філософії з соціальної роботи) як викладачів вищої школи має навчальна дисципліна «Методика викладання дисциплін соціальної роботи», яка входить до переліку освітніх компонент освітньо-наукової програми «Соціальна робота» для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти галузі знань І «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», спеціальності І 10 «Соціальна робота та консультування» у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя;

досвід викладання навчальної дисципліни «Методика викладання дисциплін соціальної роботи» засвідчує, що особливу увагу слід приділяти

питанням удосконалення освітньо-виховного процесу на підставі використання активних методів, до організації процесу навчання у вищій школі залучати інноваційні технології, використовувати особистісно-орієнтований підхід.

Разом з тим, проведене дослідження не вичерпує усіх питань здійснення професійної підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти до викладання навчальних дисциплін соціальної роботи. Зважаючи на нові соціальні виклики, потребують подальшого і більш глибокого дослідження питання інтегрованого навчання здобувачів на різних освітніх рівнях.